

H I T E L

NEMZETPOLITIKAI SZEMLE

1944. FEBRUÁR

IX. ÉVF. 2. SZÁM

„AZ IGAZI MESSIÁSODÁS”

EMLÉKEZTETÉS A 25. ÉVE HALOTT ADYRA

*Késő maradéknak a lelkét
Kérem: vegye lelkem magához,
Hogy egymást sírva megöleljék,
Mikor igazunk teljesül.*

(Az igazi messiásodás.)

AKI ÉVFORDULÓRA SZÓLAL MEG, annak tudomásul kell vennie, hogy egy hatalmas, szétszórt karnak énekese, s mint ilyen, eleve arra kárhóztatott, hogy alkalmazkodjék az ünnepélyes előadás szabályaihoz: kirívó hanghordozásával, morgással, vagy rikoltozással nemcsak kartársait bosszantaná meg, hanem az ünnepeket is megsebezné. De különben is, kinek van ma Adyról, halála után huszonöt esztendővel, olyan mértékben egyéni véleménye, hogy nyilvánításával különösebb feltűnést, vagy éppen botrányt kelthetne? Az egykori kíméletlen irodalmi küzdőfeleket, sőt, már-már csatáik emlékét is kezdi szépen elegyengetni az idő. Az Ady értéke és jelentősége körül zajlott ellentétes értékelések után – ahogy a mostani évfordulóra írt tanulmányokból, elmélkedésekből és személyes visszaemlékezésekből is észlelhettük – a várva-várt egyszintre jutás állapotába érkeztünk. Már tudniillik az irodalmi berkekben. Mert, fájdalom, társadalmunk minden rétegére ez a megállapítás nem vonatkozhat. Ugyanis a nagyközönség ama részében, melyhez általában egy-egy emberöltő elteltével érkeznek el a művészeti megújulások, különféle forradalmak megszeliidült hullámai, Ady költészetéről máig is az ismert Karinthy-paródia alapján sejtenek valamit, s a róla alkotott fogalmaik körülbelül egy „mindent kétszer mondó”, részeges, rabiátus, vérbajos, felforgató vadzseni egyénenként más-más módon színezett ábrázolásában merülnek ki. Sokan vannak, akik egy árva sorát sem olvasták – ki se hallgatták, máris elítélték – hanem a rosszabik híre alapján, tunyaságukra és nemtörődömségükre mintegy igazolást találván, érthetetlennek, sőt értelmetlennek deklarálták. Hogy ennek mi az oka? Inkább *kik* az okai. Azok az egykori irodalompolitikai potentátok, akik botfűlűek és vakok voltak egy éppen zajló prozódiai megújulás jelenségeinek meghallásához, érzékeléséhez. Sajnos, a szükségességén túl, ezt a műfaji forrongást Ady maga is olyan tulzó mértékben forralta, hogy helyyel-közzel könnyű támadási

felületet engedett ellenfeleinek és kezükbe könnyen forgatható, magagyártotta fegyvereket adott. Ilyen fegyver volt például az, amit általában „értelmetlenség”-nek szoktak emlegetni, idézvéen rá főképpen a Fekete Zongorát. Való igaz, hogy némely verse értelmetlen lehetett korának, mert Ady hajhászta a szimbólumokat, szerette a burkolt értelmű, képletes beszédet. Ahogy életmódjában a Baudelaire-Verlaine-i attitűdöt túlozta – saját rovására – úgy hajtotta túl műveiben is, az ő idejében már lehanyaglott francia költői irány, a szimbolizmus elemeit. Fiatalságát minden jel szerint ezek a kissé félreértett, túlságosan komolyan vett „Hôtel Pimodan”-beli pózok és a megelőző kor önpusztító francia költőinek kötelező példája kormányozta; s mire a pózokat legfőbb ideje lett volna letvetkeznie, már vérévé váltak – kénytelen-kelletlen következetes kellett hogy maradjon. Életét ekkép szépen „eltavaszolta”.

De ha már az Ady-pózoknál megálltunk, vegyük szemügyre, legalább érintőleg, alkatának másik fő-fő jellemvonását, a földi dolgokkal való telhetetlenséget, a lehetetlent ostromló emberfeletti-vonást. Sok más nyugtalansága között, elsősorban ezek az ő „istenülő vágyai” nem hagyták békében. Hasonlítható ebben mediterrán kortársához, akinek boldogságból, dicsőségből, szerelemből többet és szebben mért az Isten, sőt ráadásul majdnem kétszer akkora léttel is megajándékozta: D’Annunzióhoz; mert ők ketten a nietzschei felújításban Európaszerte jelenlévő antikvilágbeli emberfelettséget, félistenszerűséget körülbelül egyforma fokon és módon keresték. Az itáliai, habár életével és nem művével, a lehetetlenhez, a csodához magyar sorstársánál egy fokkal közelebb jutott, pályáját mégis a nagy csalódottak „sono infelice” sóhajtásával fejezte be; Ady pedig, mint egy kései, eltorzult Empedocles, a züllés Etnájába vetette magát. Ez a körülmény szintén hozzájárul ahhoz, hogy sokakat, a művészet jelenségeit is elsősorban etikai mértékkel mérőket, eltávolítson, vagy egyáltalán, közel se eressen magához.

DE HUSZONÖT ESZTENDŐ NAGY IDŐ, még halottnak is nagy: az ember, a porhüvely elporladt, a test igévé lön; csak a mű maradt meg, az Ady-mű, mely évszázadunk költeményes maradványai közt legmaradandóbb.

Aki összegyűjtött verseit olvasgatja, némi fáradság ellenében hamarosan könnyűszerrel el tudja választani a *póz Adyjától a vér Adyját*, a szerepjátszó, félistenkedő költőt az őszinteség emberétől. S akkor tudja meg csak igazán, mekkora volt, milyen csodálatos volt az igazi költő benne, mennyivel több, mintsem attól kellene féltetni, hogy idővel saját pózai és emberi foltjai el tudnák homályosítani. A nagy rosta érezhetően neki kedvez: minél több ocsúját hullatja ki, annál jobban aranylik a tiszta magvak pazar s még így, rostáltan is, alig megmérhető garmadája. Ő is azokhoz a költőkhöz tartozik, akiknek teljes műve „kevesebb”, mint szemelt, válogatott javakia-

dásuk. (Ugyanezt, hogy egy egészen közeli és friss példát említsek, Reményikről is el lehet mondani). A teljes mű irodalomtörténészeknek való, akik álság és valóság, korjelenség és korfeletti értékek közt könnyebben tudnak eligazodni; de egyáltalán nem alkalmas az átlagolvasók meghódítására, sőt néha, mint Ady esetében is, elidegenítésre vezethet. Aki azonban kikalászolta magának a jobbik Adyt, a nagy Ady-florilégiumot, az biztos lehet benne, hogy a legszilárdabb magyar költői halhatatlanságba kapaszkodott bele; olyan kincsnek, hogy ne mondjam: valutának, birtokosa, melyet semmiféle világnézeti infláció, művészeti új-hitűség, meg nem kisebbíthet, át nem értékelhet. Az „élet teljes kórusát” hallgathatja, melyben ott sír a nemzeti fájdalom, a szociális igazságkeresés, emberi gyógyulás és gyógyítás-vágy, az Istennel való fájdalmas pereskedés, a szerelmi gyötrődések szólama – s mindez olyan fokon, ahogy azelőtt s azóta senki sem szólaltatta. Avagy volt-e még költőnk, aki a magyarság ügyének, vagy a Dunamedence népei sorsának úgy végére látott volna, mint Ady Endre? Kis népek sorsát ki fogta meg jobban, mint ő? (– most hirtelen csak a kevésbé ismeretesekek közül való: *Dal a Hazugságházból* című versére utalok, melyben a *Paprika Jancsik* és *Pintye Gligorok* közös tragikumára felelt borong.) Volt-e valaki, aki úgy tudta volna versben követelni a társadalmi megújulást, a csökevényes állapotoktól való elszakadást? Hát aki a szerelmet, sokak fő-fő életbeli ügyét, a férfi és a nő kietlen harcát olyan marcangoló őszinteséggel, tudósnak is beillő experimentális elmélyedéssel tárta volna apróra fel s olyan fúrorigmenő mindentkimondással panaszolta volna? (Listára nincs hely, ezúttal csak az Elbocsátó szép üzenetet, A nagy Hid c. verseket említem, példaképpen.) S a messziről jövő, elkéső népek s emberek örök Nyugat-vágyakozását hitelesebben és jellemzőbben ugyan mik mutathatnák meg, ha nem az ő Párizs-versei?

A NEGYVENEN ALIG VOLT TÚL, amikor meghalt. Utolsó, még életében kiadott kötetében, a Halottak Élén címűben, úgy mutatkozik, mint aki nagyon is győzi szóval, kifejezésbeli egyenértékessel könyvelni, naplózni az első világháború apokaliptikumát. Sőt, ami a legcsodálatosabb, éppen ebben az utolsó kötetében, jelentkeznek a várva-várt, általános egyszerűsödés, az ige megtisztulásának tünetei. Elmondható róla, hogy éppen amikor az apokalipsziszről beszél, akkor a legközérthetőbb s a legvilágosabb. (Pl. A rémnek hangja, A nagy tivornyán, Emlékezés egy nyaréjszakára, Nótázó vén bakák stb.) Nem arra bizonyíték ez a tény is, hogy ez az emberi rom még költői fejlődésben volt? Nem gondolhatnánk-e joggal arra, hogy ha még vagy húsz évig élhetett volna, verseinek még nagyobb részét lehetne a „fiatalkori zsengek” osztályába sorolni, hogy ama bizonyos „értelmetlenek”, túlságos bizarrak, mesterkéltlen szógyártók is mind ide kerüljenek?

Léte a Kényszerűség Fájának gyümölcse volt; mire megért, meg is romlott. Romlásának okait ő maga a már sok nagyunkat elveszejtő magyar messiásvégzetben látja; „azért éltem tragikusan, bután, mert a sorsom magyar” – keres némi mentséget s magyarázatot végzetére (Régi énekek ekhója). Alig hihető, hogy egy szemernyi reménysége maradt volna 1919 elejére. Haláltusáját a nemzetével egynek érezte – sajnós, szinte jogosan. Egy félisten együtt látta pusztulni magát hazájával, az Olympussal.

CSAK SAJNÁLNI LEHET AZOKAT, akikben nincs meg Ady felfogásának, megértésének vágya, vagy adottsága. Olyan magyaroknak lehet őket tekintenünk, akik például sohasem tették lábukat Erdély földjére, s nem vesznek maguknak fáradságot, hogy bejárják hepehupás, szomorúan és nyomorúan is szép tájait. Ezek a tartózkodók és fanyalgók – ha az életet talán nem is – de a magyar költészetet csak félig élik, csak félig érzik. Megelégszenek azzal, hogy egy csodálatos, gauguini színekben gazdag ősrendeteg vad mélységei és szépségei helyett virágházak pálmáiban és angolkertek elfinomultabb remekeiben gyönyörködjenek. (Mert az Ady-mű és a kortársi költészet közt kb. ez a különbség.) Megfosztják magukat attól, hogy hallgassák a legnagyobb költő-szív dobogását, amely, ha mégoly rendetlenül és szörnyűeket rebbenve is, amíg dobogott, egy nagy magyar revenant vérkeringését szolgálta.

JÉKELY ZOLTÁN